

Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunda
Hastanelerin, Tıbbi Personelin ve Tedavi
Görenlerin Korunması
(Protection of Hospitals, Medical Personnel
and Persons Being Treated in the International
Law of Armed Conflict)

Ar. Gör. Alper IŞIK*

*“Harbe giden sarı saçlı çocuk!
Gene böyle güzel dön;
Dudaklarında deniz kokusu,
Kırpiklerinde tuz;
Harbe giden sarı saçlı çocuk!”
Orhan Veli*

ÖZET

Suriye'nin Şam, Afganistan'ın Kunduz, Yemen'in Hacca kentlerinde bulunan hastaneler çeşitli saldırılar sonucunda vurulmuştur. Savaş ya da silahlı çatışma zamanında hukukun ortadan kaybolması kabul edilebilir bir durum değildir. Bu yüzden silahlı çatışmalar hukuku kurallarıyla bu alandaki boşluk doldurulmaktadır. Çalışmada bu saldırılardan yola çıkarak silahlı çatışmalar hukuku kapsamında; hastanelere, tıbbi personele ve tedavi görenlere yönelik olarak yapılan saldırıların meşru olup olmadığı sorusuna cevap aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Silahlı Çatışmalar Hukuku, Hastanelerin Korunması, 1949 Cenevre Sözleşmeleri, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Tıbbi Personelin Korunması*

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı

ABSTRACT

Hospitals located in Damascus in Syria, Kunduz in Afghanistan and Hajj in Yemen were targeted by several armed attacks. Protection provided by law does not vanish at the time of war or armed conflict. Moreover, the gap in this area is filled by the law of armed conflict. In this paper, it will be analysed whether or not the attacks against the hospitals, medical personnel and patients being treated in these facilities are legitimate within the context of those attacks.

Key Words: *Armed Conflict Law, Protection of Hospitals, 1949 Geneva Conventions, International Criminal Court, Protection of Medical Personnel*

1. GİRİŞ

Silahlı çatışmalar esnasında yalnızca çatışmaya katılanlar değil, çatışmanın tarafı olmayanlar da zarar görmektedir. Son yıllarda Suriye'nin Şam¹, Afganistan'ın Kunduz², Yemen'in Hacca kentlerinde³ yaşanan olaylarda bu kentlerde bulunan hastaneler çeşitli saldırılar sonucunda vurulmuştur.

Sınır Tanımayan Doktorlar (Médecins Sans Frontières) Örgütü'nün raporlarına yansıdığı kadarıyla, Şam'da bombalanan farklı hastanelerde, iki hastane personeli ve iki hasta hayatını kaybederken 16 kişi de yaralanmıştır. Kunduz'da gerçekleşen saldırıda ise toplamda 42 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu kişilerden 14'ü MSF çalışanı, 24'ü hasta, 4'ü de tıbbi personele yardımcı olan hasta yakınlarıdır. Hacca'da gerçekleşen saldırıda ise 11 kişi hayatını kaybetmiş, 19 kişi de yaralanmıştır.

¹ Şam ve Çevresinde Dört Hastane Daha Vuruldu <http://sinirtanimayandoktorlar.org/saha-projeleri/samda-dort-hastane-daha-vuruldu/> Erişim Tarihi: 27.02.2017.

² ABD Güçlerince Bombalanan Kunduz'daki MSF Hastanesinde Ölü Sayısı 42'ye Yükseldi http://sinirtanimayandoktorlar.org/gorus-ve-tartisma/kunduz_olu_sayisi_42_oldu/ Erişim Tarihi: 27.02.2017

³ Yemen'de MSF'nin Desteklediği Hastaneye Hava Saldırısı <http://sinirtanimayandoktorlar.org/sahadan-haberler/yemen-abs-hastanesine-hava-saldirisi/> Erişim Tarihi: 27.02.2017

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere silahlı çatışmalarda hastanelerin, buralarda görev yapan tıbbi personelin ve tedavi görenlerin korunması hususu gerektiği gibi uygulanmamaktadır. Çalışmada ilk olarak silahlı çatışmalara ve ayrımlarına ilişkin genel açıklamalar yapılacaktır. Daha sonra silahlı çatışmalar hukukunun temel düzenlemelerine kısaca değinilecek ve söz konusu düzenlemeler bağlamında hastane, tıbbi birim, tıbbi personel ve tedavi gören kavramlarının tanımı ve kapsamı belirlenecektir. Daha sonra söz konusu kurum ve kişilere yönelik korumanın kapsamı ve sona erme durumlarından bahsedilecektir. Son olarak ise hastane, tıbbi birim, tıbbi personel ve tedavi görenlere yönelen ihlallerin yaptırımı konusu, devletin ve bireylerin sorumluluğu bağlamında açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1. Silahlı Çatışma Kavramı

Silahlı çatışmalar hukuku kuralları, savaş esirlerine, sivillere, yaralı ve hastalara yapılacak muameleleri ve savaşta uygulanması yasak yöntemleri ve çatışma durumundaki insan haklarını düzenler⁴. Ancak doktrinde silahlı çatışmalar ya da savaş hukuku adı altında savaşın kurallarının düzenlenemeyeceği görüşü de ortaya atılmaktadır. Çünkü silahlı çatışmalar hukuku fikrini eleştirenler, savaş anında bu hukuki değerlerin terkedileceğini düşünmektedir⁵. Ancak savaşın yıkıcı etkisinin özellikle savaşa katılmayanları da etkilediği düşünüldüğünde, söz konusu kuralların önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Savaş ya da silahlı çatışma kavramları, silahlı çatışmalar hukuku kurallarının uygulanma kapsamını belirlemek bakımından önem taşımaktadır. Kuralların amacı, silahlı çatışma durumlarının etkilerini sınırlandırmak ve bu amaçla savaşın ve sivillere yapılması gereken asgari davranış ve yardımları belirlemektir⁶. Klasik uluslararası hukuk anlayışında savaş, iki ya da daha fazla devletin silahlı güçleri arasında, birinin diğerinin üzerinde üstün gelme amacı güttüğü ve galip gelenin

⁴ **Malcolm N. SHAW**, *International Law*, 6th Edition, Cambridge University Press, New York, 2008, s. 1167.

⁵ Bu görüşlere ilişkin tartışmalar için bkz. **Christopher GREENWOOD**, "The Law Of War (*International Humanitarian Law*)" in, "International Law", Ed: **Malcolm D. EVANS**, First Edition, Oxford University Press, New York, 2003, s. 790.

⁶ **Ayşe Nur TÜTÜNCÜ**, *İnsancıl Hukuka Giriş*, Beta Yayınları, 1. Bası, İstanbul, 2006, s. 1.

diğer devlete barışın teminatı olarak bazı koşullar yüklediği bir mücadele olarak tanımlanır⁷. Uluslararası hukukun kurucularından sayılan Grotius'a göre “savaş, uyumsuzluklarını zorlama yollarına başvurarak çözmeye çalışanların karşılıklı durumudur”⁸. Ancak savaş kavramı ile ilgili olarak uluslararası hukukta kabul edilen ve bağlayıcı olan bir tanım yoktur⁹. Zaman içinde savaş kavramı, yerini silahlı çatışma kavramına bırakmıştır.

Silahlı çatışmaların uluslararası hukukun kapsamına girmesi ise 1864 yılında 16 Avrupa ülkesi tarafından imzalanan “Savaş Alanında Yaralıların Durumunun İyileştirilmesi Sözleşmesi” ile olmuştur¹⁰. Bu sözleşmede, hasta ve yaralıların bakımı, sağlık personeli, binalar ve yolların korunmasının yanı sıra sağlık hizmeti gören kişi ve kurumların ayırıcı simgeler kullanılması öngörülmüştür¹¹. Bu dönemden başlayarak 1949 Cenevre Sözleşmelerine kadar geçen süreçte silahlı çatışmalar, devletler arası ve belirli bir yoğunluktaki silahlı çatışmalar olarak görülmüştür. BM Şartı uyarınca silahlı çatışma, fiili bir durum olarak değerlendirilir. Bu duruma paralel olarak Cenevre Sözleşmelerinde de silahlı çatışmanın tam bir tanımına rastlanmaz¹².

Bir devletin diğer devlete karşı herhangi bir nedenle kuvvet kullanması durumunda uluslararası silahlı çatışmalar hukuku devreye girer¹³. Silahlı çatışmalar ile ilgili olarak karşılaşılan en önemli sorunlar-

⁷ Lassa OPPENHEIM, *International Law: A Treatise Vol II War and Neutrality*, Ed: Ronald F. ROXBURGH, 3rd Edition, Longmans, Green and Co, London-New York, 2006, s. 67.

⁸ Hugo GROTIUS, *Savaş ve Barış Hukuku (De Iure Belli Ac Pacis)*, Çev: Seha L. MERAY, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 222-204, Ankara, 1967, s. 17.

⁹ Gary D. SOLIS, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*, Cambridge University Press, New York, 2010, s. 21.

¹⁰ Hüseyin PAZARCI, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, 15. Bası, Ankara, 2016, s. 530.

¹¹ Osmanlı Devleti bu sözleşmeye 1865 yılında taraf olmuştur. Muzaffer SENCER, *İnsan Hakları ve Savaş*, İnsan Hakları Yıllığı Dergisi, TODAİE, Sayı: 12/1, 1990, s. 15

¹² TÖTÜNCÜ, s. 53.

¹³ Christopher GREENWOOD, “Scope of Application of Humanitarian Law, in *The Handbook of International Humanitarian Law*”, Ed: Dieter FLECK, Second Edition, Oxford University Press, New York, 2008, s. 46.

dan biri uluslararası hukukta silahlı çatışma durumunun ortaya çıkması için savaş ilanının gerekli olup olmadığıdır. Silahlı çatışmaların başlaması bir tarafın fiilen diğer tarafa silahlı saldırısı ile gerçekleşebileceği gibi bir tarafın diğerine savaş ilan etmesiyle de başlayabilir. Dolayısıyla savaş ilanının zorunlu olduğuna ilişkin bir uluslararası teamül hukuku kuralı mevcut değildir¹⁴.

Kural olarak uluslararası hukukta kuvvet kullanmak yasaktır. Günümüzde kuvvet kullanmanın yasaklanmasına ilişkin gözden kaçmaması gereken önemli bir belge ise BM Şartı md. 2/4'e¹⁵ göre kuvvet kullanmanın kural olarak yasaklanmış olmasıdır¹⁶. Madde metnine baktığımızda kuvvet kullanmanın yanı sıra, kuvvet kullanmanın bir tehdit olarak kullanılması da yasaklanmıştır¹⁷. BM Şartı bu yönüyle, “uluslararası sosyal sözleşme (*contrat social international*)” olarak nitelendirilebilir¹⁸. Kuvvet kullanma yasağı uluslararası hukukun *jus cogens* kuralları arasında yer almaktadır¹⁹.

Kuvvet kullanma yasağının istisnası ise BM Şartı'nın VII. Bölümünde yer alan hükümler ve özellikle md. 51'de²⁰ düzenlenen meşru

¹⁴ PAZARCI, s. 550.

¹⁵ “Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletlerin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar”. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> Erişim Tarihi: 15.03.2017

¹⁶ Christine GRAY, *International Law and the Use of Force*, Third Edition, Oxford University Press, New York, 2008, s. 30; Patrick DAILLIER/Alain PELLET, *Droit International Public*, 7eme Édition, L. G. D. J., Paris, 2002, s. 939.

¹⁷ Yücel ACER/İbrahim KAYA, *Uluslararası Hukuk*, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 276.

¹⁸ Pierre-Marie DUPUY, *Droit International Public*, 8eme Édition, Éditions Dalloz, Paris, s. 608.

¹⁹ Yusuf AKSAR, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, 1. Basım, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013, s. 95.

²⁰ “Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri almaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hâlel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyine bildirilir ve Konseyin işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği

savunma hakkıdır²¹. BM Antlaşmasının 51. Maddesi, meşru savunma hakkını bir doğal hak olarak görür²². Bu hakkın kullanılabilmesi için, devletin bir silahlı saldırıya hedef olması gerekir²³. Kuşkusuz bu düzenlemede, hedef olunan saldırının niteliği de önem taşımaktadır. Meşru savunma ile ilgili olarak saldırının fiilen gerçekleşmiş olması koşulunun aranıp aranmayacağı hususu, ortaya önleyici meşru savunma kavramını²⁴ çıkartmıştır.

İsrail'in, 1967 yılında komşusu olan Arap ülkelerinin topraklarını işgal etmesiyle sonuçlanan Altı Gün Savaşı ve 1981 yılında Irak'ın inşa etmekte olduğu *Osirak* reaktörünü vurarak tahrip etmesi, meşru savunma hareketinden ziyade, bir önleyici meşru savunma hareketi olarak nitelendirilir²⁵. BM Şartı'nın 51. Maddesi incelendiğinde, silahlı bir saldırının varlığı hususu şüphe götürmez bir biçimde meşru savunmanın devreye girebilmesi için gereklidir²⁶. Bu duruma paralel olarak aynı maddede yer alan "*hedef olma*" tabiri ise, önleyici meşru savunma kavramının, meşru savunma kavramının kapsamına girmediğini göstermektedir²⁷. Önleyici meşru savunma ile ilgili olarak karşılaşılan en son örneklerden biri de ABD'nin 2003'te Irak'a gerçekleştirdiği harekattır. Söz konusu hareket, Irak'ın sahip olduğu kitle imha silahları sebep gösterilerek gerçekleştirilmiş, ancak operasyonun ardından böyle

biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez". Türkçe tercüme için bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> Erişim Tarihi: 27.05.2016

²¹ TÜTÜNCÜ, s. 13; PAZARCI, s. 512; AKSAR, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, s. 107; DUPUY, s. 611; DAILLIER/PELLET, s. 941; GRAY, s. 118; Ian BROWNLIE, *Principles of Public International Law*, Sixth Edition, Oxford University Press, New York, 2003, s. 702.

²² Turgut TARHANLI, "*Kuvvet Kullanma, Meşruiyet ve Hukuk*", *Anayasa Yargısı Dergisi* Cilt: 20, Ankara, 2003, s. 134.

²³ PAZARCI, s. 521.

²⁴ Önleyici meşru savunma kavramıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Fatma TAŞDEMİR, "*Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı*", *Uluslararası Hukuk ve Politika* Cilt 2, No. 5, 2006, s. 75-89.

²⁵ TARHANLI, s. 140.

²⁶ AKSAR, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, s. 109.

²⁷ ACER/KAYA, s. 279.

bir durumun olmadığı anlaşılmıştır²⁸. Söz konusu örnek, önleyici meşru savunma kavramının doğurabileceği olumsuz sonuçları göstermesi bakımından önemlidir²⁹. Son olarak belirtmek gerekir ki önleyici meşru savunma kavramının geçerliliğine dair uluslararası alanda bir görüş birliğinden söz etmek mümkün değildir³⁰.

1.2. Uluslararası Hukukta Silahlı Çatışmanın Türleri

Silahlı çatışmalar, iki ayrı tür altında incelenebilir. Bunlardan ilki uluslararası nitelikte silahlı çatışma, diğeri de uluslararası olmayan nitelikte silahlı çatışmadır.

1.2.1. Uluslararası Nitelikte Silahlı Çatışmalar

En az iki devletin dahil olduğu çatışmalar, uluslararası nitelikte silahlı çatışma olarak adlandırılır. Savaş ilanının mevcut olup olmaması silahlı çatışmanın tespitinde dikkate alınan bir durum değildir³¹. Uluslararası silahlı çatışmaları da iki türe ayırmak mümkündür. Bunlar devletlerarası silahlı çatışmalar ve uluslararasılaşmış silahlı çatışmalardır.

1.2.1.1. Devletlerarası Silahlı Çatışmalar

Devletlerarası silahlı çatışmalar, savaş ve savaşa varmayan sınırlı silahlı çatışmalar olarak ikiye ayrılabilir.

a. Savaş

Savaşın uluslararası hukuk belgelerine yansımış bir tanımı yoktur. Doktrinde ise objektif ve sübjektif olmak üzere iki ögenin varlığı aranır. Objektif öge, devletlerarasında bir silahlı çatışma varlığı; sübjektif öge ise, taraflardan en az birisinin söz konusu silahlı eylemleri savaş niyetiyle (*animus belligerandi*) gerçekleştirmesidir. Doktrinın ortaya attığı bu tanım, pratikteki birçok savaşı kapsamadığı için eksik bulunmaktadır³².

²⁸ GRAY, s. 220.

²⁹ AKSAR, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, s. 113.

³⁰ PAZARCI, s. 521.

³¹ TÜTÜNCÜ, s. 55.

³² Örneğin, Türkiye'nin II. Dünya Savaşının sonlarına doğru Almanya'ya savaş ilan etmesi, bu tanımın kapsamına girmemektedir. PAZARCI, s. 538.

b. Savaşa Varmayan Sınırlı Silahlı Çatışmalar

Savaşa varmayan sınırlı silahlı çatışmalar ise devletlerin savaş amacı taşımadan gerçekleştirdiği eylem ya da çatışmaları tanımlamak için kullanılır. Çatışan taraflardan birinin savaş niyetine (*animus belligerandi*) sahip olması, eylem ya da faaliyetin savaş olarak değerlendirilmesi sonucunu doğurur. Çatışan taraflar dışında kalan üçüncü tarafların, durumu savaş olarak nitelendirmesi ise durumun savaş olduğunu tespit için yeterli değildir. Dolayısıyla, taraflardan en az biri tarafından savaş değerlendirilmesi yapılmadıkça, savaş durumundan değil, savaşa varmayan silahlı çatışmadan söz edilmelidir³³. 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ortak 2. Maddesine³⁴ göre bu sözleşme hükümleri devletlerarası silahlı çatışmaların her iki türüne de uygulanır³⁵.

Bir devletin diğer bir devletin ülkesinden her ne sebeple olursa olsun işgalci olarak bulunması, söz konusu devletler arasında bir uluslararası silahlı çatışmanın var olduğu anlamına gelir³⁶. Savaşa varmayan silahlı çatışmalara, Birleşmiş Milletler Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinin, bir kararında 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin yorumlarına atıfta bulunarak, devletler arasında birbirlerinin silahlı

³³ PAZARCI, s. 539.

³⁴ “Sulh zamanında yürürlüğe girecek olan hükümleri hariç, işbu Sözleşme harp ilanında yahut iki veya müteaddit Yüksek Akit Taraf arasında çikabilecek silahlı anlaşmazlık halinde, harp hali bunlardan biri tarafından tanınmasa dahi uygulanacaktır. Sözleşme, aynı zamanda, Yüksek Akit Taraflardan birinin topraklarının kısmen veya tamamen işgali halinde, bu işgal hiçbir askeri mukavemetle karşılanmasa dahi uygulanacaktır. Anlaşmazlık halinde Devletlerden biri işbu Sözleşmeye taraf teşkil etmiyorsa, buna taraf olan Devletler karşılıklı münasebetlerinden Sözleşmeye bağlı kalacaklardır. Bundan başka bu Devletler, taraf olmayan Devletçe Sözleşme hükümleri kabul ve tatbik edildiği takdirde, o Devlete karşı Sözleşme ile bağlı olacaklardır”.

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, **Yay. Haz.: Melike BATUR YAMANER/A. Emre ÖKTEM/Bleda KURTDARCAN/Mehmet C. UZUN**, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s. 3.

³⁵ *Commentary of 2016 Article 2: Application of the Convention* para. 236.
<https://ihldatabases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=BE2D518CF5DE54EAC1257F7D0036B518#50> Erişim Tarihi: 10.03.2017.

³⁶ *Commentary of 2016 Article 2: Application of the Convention* para 288.
https://ihldatabases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=BE2D518CF5DE54EAC1257F7D0036B518#_Toc452462851 Erişim Tarihi: 30.03.2017.

güçlerine müdahaleye varan uyuşmazlıkları, çatışmanın süresine yahut kaç kişinin öldüğüne bakmaksızın, uluslararası silahlı çatışma sayması örnek olarak verilebilir³⁷.

1.2.1.2. Uluslararasılaşmış Silahlı Çatışmalar

Kural olarak, belli bir devletin ülkesinde gerçekleşen silahlı çatışmalar özünde bir iç silahlı çatışmadır. Ancak bazı koşullar bu çatışmaların uluslararasılaşması ve devletlerarası silahlı çatışma sayılması sonucunu doğurur. Doktrin genelde üç durumda silahlı çatışmanın uluslararasılaşmış olduğunu kabul etmektedir. Bunlardan ilki devletin hükümetine karşı silahlı mücadele gösteren güçlere savaşan statüsü verilmesi durumudur. İkinci durum, bir iç savaş halinde yabancı devletlerin silahlı çatışmalara katıldığı durumlardır³⁸. Üçüncü bir durum olarak ise ulusal kurtuluş savaşları ele alınacaktır.

a. Savaşan Statüsünün Verilmesi

İlk durum olan savaşan statüsünün verilmesi durumunu savaşan statüsünü veren tarafa göre iki ihtimal altında incelemek gerekmektedir. Savaşan statüsünü veren taraf, üçüncü bir devlet ise, bu durum yalnızca savaşan statüsünü veren devlet açısından silahlı çatışmanın uluslararasılaşması sonucunu doğuracaktır. Savaşan statüsünü veren taraf, kendisine karşı silahlı mücadele yürütülen devlet ise, çatışmanın uluslararası bir silahlı çatışma olarak nitelendirilerek silahlı çatışma hukuku kurallarının uygulanması mümkündür³⁹. Savaşan statüsünün verilmesine örnek olarak 1989'da Sovyetler Birliği'nin çekilmesinin ardından Afganistan ve 1990'dan sonra Liberya'nın durumu gösterilebilir⁴⁰.

³⁷ *International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*, Dava No: IT-96-21-T, Tarih: 16 Kasım 1998, s. 79.
http://www.icty.org/x/cases/mucic/tjug/en/981116_judg_en.pdf Erişim Tarihi: 10.03.2017.

³⁸ **Sylvain VITE**, “*Typology Of Armed Conflicts in International Humanitarian Law: Legal Concepts And Actual Situations*”, *International Review of the Red Cross*, Vol: 91, Num: 873, Mart, 2009, s. 71.

³⁹ **PAZARCI**, s. 541.

⁴⁰ **Melda SUR**, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 10. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 2016, s. 287.

b. Yabancı Devletlerin Silahlı Çatışmalara Katılması

Bir iç silahlı çatışmada yabancı devletler, hükümete karşı çatışan kuvvetlerin yanında olarak silahlı çatışmaya destek olur ve çatışmaya silahlı kuvvetleriyle doğrudan karışırsa bu silahlı çatışmalar iki devlet arasındaki bir silahlı çatışmaya dönüşür ve uluslararasılaşmış bir silahlı çatışma halini alır⁴¹. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Tadic kararında da bu görüşü benimsemektedir⁴². Bununla birlikte, yabancı devletin yasal bir hükümete karşı çatışan gruba verdiği desteğin niteliği de önem taşımaktadır. Bu destek, başkaldıranlara yardım ve destek sağlama boyutunda dolaylı bir kuvvet kullanma niteliğinde kalıyorsa, bu faaliyetlerin gerçek bir silahlı saldırı boyutuna erişip erişmediğini tespit etmek gerekmektedir.

Bir yabancı devletin, bir iç savaş esnasında yasal hükümete karşı doğrudan veya dolaylı olarak silahlı kuvvet kullanması durumunda aktörler bakımından bir ayrıma gidilmektedir. Silahlı çatışmanın arz ettiği karma nitelik dolayısıyla yasal hükümet ile başkaldıran kuvvet arasındaki çatışma uluslararası olmayan silahlı çatışma niteliğini haizken, yasal hükümet kuvvetleri ile yabancı devlet güçleri arasındaki silahlı çatışmalar, uluslararası silahlı çatışma olarak değerlendirilir. Uluslararası Adalet Divanı tarafından karara bağlanan bir davada, çatışmanın devletler arasında gerçekleşen kısmı uluslararası silahlı çatışmalar hukukunun kapsamında değerlendirilirken⁴³; başkaldıran kuvvetlerle gerçekleşen çatışma, uluslararası olmayan silahlı çatışma olarak değerlendirilmiştir⁴⁴.

⁴¹ PAZARCI, s. 541.

⁴² *International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*, Dava No: IT-94-1-T, Tarih: 7 Mayıs 1997, s. 197.
<http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-ts70507JT2-e.pdf> Erişim Tarihi: 10.03.2017.

⁴³ *Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*. Merits, Judgment. I.C.J. Reports 1986, Para 218.
<http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf> Erişim Tarihi: 10.03.2017

⁴⁴ *Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*. Merits, Judgment. I.C.J. Reports 1986, Para 219.
<http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf> Erişim Tarihi: 10.03.2017

c. Ulusal Kurtuluş Savaşlarının Durumu

Sömürgecilğe, yabancı hakimiyetine ve ırkçı rejimlere karşı yürütülen silahlı çatışmalar, 1949 Cenevre Sözleşmeleri bağlamında uluslararası silahlı çatışma olarak kabulü, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1973 yılında aldığı bir kararda belirtilmektedir⁴⁵. Ancak söz konusu karar üzerinde, Genel Kurul'da 83 lehte, 13 aleyhte, 19 ise çekimser oy kullanılmıştır⁴⁶. Bu durum, karar üzerinde devletler arasında bir görüş birliği olmadığını belirtmesi açısından önemlidir.

Kendi kaderini tayin hakkını kullanan ulusların dahil olduğu silahlı çatışmalara yer veren ilk anlaşma ise 1977 tarihli, "1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (Ek I Numaralı Protokol)" dür⁴⁷. Söz konusu protokolün 1. Maddesinin 4. Fıkrası⁴⁸, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin ortak 2. Maddesinde belirtilen durumlara ek olarak, kendi kaderini tayin hakkını kullanan ulusların da Ek I Numaralı Protokol'ün kapsamına girdiğini belirtmektedir. Dolayısıyla, Ek I numaralı Protokol'e taraf olan devletlerin, ulusal kurtuluş savaşı niteliğindeki çatışmalara, uluslararası silahlı çatışma hukuku kurallarını uygulamaları gerekmektedir⁴⁹.

1.2.2. Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışma

Silahlı muhalif gruplarla mücadele eden düzenli silahlı birlikler veya birbiriyle çatışan silahlı gruplar da dahil olmak üzere, tek bir devletin ülkesiyle sınırlı olan çatışmalar, uluslararası olmayan silahlı

⁴⁵ UNGA Res 3103 (XXVIII) (12 December 1973)
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3103\(XXVIII\)&Lang=E&Area=RESOLUTION](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3103(XXVIII)&Lang=E&Area=RESOLUTION) Erişim Tarihi: 10.03.2017.

⁴⁶ PAZARCI, s. 542.

⁴⁷ VITE, s. 70.

⁴⁸ "Önceki fıkrada sözü edilmiş Milletler Şartı'nda ve Birleşmiş Milletler Şartı uyarınca Devletler Arasında Dostane İlişkiler ve İşbirliği Hakkındaki Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirgesi'nde hüküm altına alınan kendi kaderini tayin hakkını kullanan halkların, sömürgeci tahakküme, yabancıların işgaline ve ırkçı rejimlere karşı mücadele ettiği silahlı çatışmalar da dahildir".

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 180.

⁴⁹ PAZARCI, s. 543.

çatışmalar olarak adlandırılır⁵⁰. Uluslararası olmayan silahlı çatışmalar, adından da anlaşılacağı gibi negatif bir tanıma sahiptir. Bir silahlı çatışma söz konusudur ama niteliği uluslararası değildir. Dolayısıyla çatışmaya dahil taraflardan en az birinin devlet olmadığı çatışmalar bu karakteri taşır⁵¹.

1949 Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. Maddesi⁵², uluslararası olmayan silahlı çatışmalara özellikle insancıl muamele konusunda uygulanacak kuralları öngörmektedir. Uluslararası olmayan silahlı çatışmalara ilişkin olarak Cenevre Sözleşmelerinin haricinde 1954 tarihli

⁵⁰ TÜTÜNCÜ, s. 56; Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar kavramı için ortaya atılan diğer tanımlar için bkz.

Fatma TAŞDEMİR, *Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009, s. 7-9

⁵¹ VITE, s. 75.

⁵² “Milletlerarası mahiyette olmayan bir silahlı anlaşmazlığın Yüksek Akit Taraflardan birinin toprakları üzerinde çıkması halinde, anlaşmazlığa taraf teşkil edenlerden her biri, en az olarak, aşağıdaki hükümleri uygulamakla mükellef olacaktır:

1. Muhasamata doğrudan doğruya iştirak etmeyen kimseler, silahlarını terkedenler ve hastalık, yaralılık, mevkufluk veya herhangi bir sebeple muharebe dışı kalanlar, ırk, renk, din ve akide, cinsiyet, doğum ve servet veya buna benzer herhangi bir kıstasa dayanan ve aleyhte görülen hiçbir tefrik yapılmadan insani surette muamele göreceklere dir.

Bu sebeple, yukarıda bahis konusu kimselere; aşağıdaki muamelelerin yapılması, nerede ve ne zaman olursa olsun, memnudur ve memnu kalacaktır:

a) Hayata, vücut bütünlüğüne ve şahsa tecavüz her nevi katil, sakatlanma, vahşice muamele, işkence ve eziyet,
b) Rehine almak,
c) Şahısların izzeti nefislerine tecavüz, bilhassa hakaretamiz ve haysiyet kırıcı muameleler,
d) Medeni milletlerce elzem olarak tanınan adli teminatı haiz nizami bir mahkeme tarafından önceden bir yargılama olmaksızın verilen mahkumiyet kararları ile idam cezarının infazı.

2. Yaralı ve hastalar toplanacak ve tedavi edilecektir.

Milletlerarası Kızılhaç Komitesi gibi tarafsız insani bir teşkilat, anlaşmazlık halinde taraflara hizmetlerini arzedebilecektir.

Anlaşmazlık halindeki taraflar, bundan başka; hususi anlaşmalar yolu ile işbu Sözleşmenin diğer hükümlerinin tamamı veya bir kısmını yürürlüğe getirmeye çalışacaklardır. Yukarıdaki hükümlerin uygulanması anlaşmazlık halinde bulunan tarafların hukuki durumları üzerinde bir tesir icra etmeyecektir”.

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 2.

“*La Haye Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme*⁵³”nin 4 ve 19. Maddelerinden bahsedilebilir.

1977 yılında, II. Dünya Savaşı sonrasında silahlı çatışmalardaki gelişmeleri takiben İsviçre Federal Konseyinin daveti üzerine toplanan diplomatik konferansta, birtakım düzenlemelere gidilmesi düşünülmüş ve biri uluslararası silahlı çatışmalar, diğeri de uluslararası olmayan çatışmaları kapsamak üzere iki Protokol kabul edilmiştir⁵⁴. Bu protokollerden II numaralı olanı uluslararası olmayan silahlı çatışmalara ilişkin üçüncü hukuki düzenlemeyi oluşturmaktadır. Söz konusu protokol, 1977 tarihli “*Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunmasına İlişkin 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol (Protokol II)*⁵⁵”dür. II Numaralı Ek Protokol’de, 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. Maddesinde yer alan yükümlülükler daha da genişletilmiştir ve yasaklanan eylemler detaylandırılmıştır⁵⁶. Diğer düzenlemelerin aksine Protokol II, 1. Maddesinde⁵⁷, uluslararası olmayan silahlı çatışmalara ilişkin bir tanım getirmektedir.

⁵³ Sözleşme metni için bkz. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc048/kanuntbmmc048/kanuntbmmc04800563.pdf Erişim Tarihi: 06.03.2017.

⁵⁴ **Anthony CULLEN**, *The Concept of Non-International Armed Conflict in International Humanitarian Law*, Cambridge University Press, New York, 2010, s. 62.

⁵⁵ Protokol metni için bkz. *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, s. 265 vd.

⁵⁶ **KOLB/HYDE**, s. 67.

⁵⁷ “1. 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. Maddesini, mevcut uygulama koşullarını değiştirmeden, geliştiren ve tamamlayan işbu Protokol 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokolün (1. Protokol) 1. Maddesince kapsanmayan ve bir Yüksek Akit tarafın ülkesinde kendi silahlı kuvvetleriyle muhalif silahlı kuvvetler veya sorumlu komuta altında olan, devamlılık arz eden ve planlı askeri operasyonlar yapmalarına ve bu Protokolü uygulamalarına imkan verecek şekilde bu Yüksek Akit tarafın ülkesine ait bir kısmı üzerinde kontrolü elinde bulunduran diğer örgütlü gruplar arasında cereyan eden tüm silahlı çatışmalarda uygulanır.

2. İşbu Protokol, silahlı çatışma olarak kabul edilmeyen, ayaklanma, münferit ve düzensiz şiddet eylemleri ve benzer nitelikteki diğer eylemler gibi iç gerginlik ve iç karışıklık durumlarında uygulanmaz”.

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 266.

1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1954 La Haye Sözleşmesinde uluslararası olmayan silahlı çatışmaların tanımının yapılmamasından hareketle doktrinde bu iki sözleşme ve 1977 tarihli II numaralı Ek Protokol arasında bir ayırım olduğu görüşü ortaya atılmıştır. Bu görüşe göre, 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1954 La Haye Sözleşmesinde sözü geçen uluslararası olmayan silahlı çatışma kavramı, 1977 tarihli Ek II numaralı Protokol'de yer alan uluslararası olmayan silahlı çatışma kavramından daha geniştir. Dolayısıyla bu kuralların uygulanacağı durumlar arasında da bir ayırım yapılmaktadır⁵⁸. Buna göre, 1977 tarihli Ek II Numaralı Protokol, 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. Maddesine göre, daha yüksek bir uygulama eşiği içermektedir. Bunun anlamı, Ek II Numaralı Protokol'ün yüksek yoğunlukta iç silahlı çatışmalara; ortak 3. Madde'nin ise, yüksek yoğunlukta olmayan iç silahlı çatışmaları uygulanmasıdır⁵⁹.

Bununla birlikte doktrinde bazı yazarlar, uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda, mafya veya gangster grupları gibi kriminal organizasyonların bir silahlı çatışmanın tarafı olamaması gerektiğini, yalnızca siyasi amaç taşıyan grupların bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ancak mevcut düzenlemelerde bu koşulu destekleyecek bir düzenleme bulunmamaktadır⁶⁰.

1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek 1977 tarihli II numaralı Protokol açısından bakıldığında uluslararası olmayan silahlı çatışma için üç koşul göze çarpmaktadır. Bu koşullar; ilk olarak silahlı çatışmanın hükümet kuvvetleri ile başkaldıran örgütlü silahlı grubun arasında geçmesidir. İkinci koşul, şiddet eylemlerinin yoğunluğuyla ilgilidir ve iç gerginlik veya iç karışıklığı kapsam dışında bırakır. Üçüncü koşul ise başkaldıran silahlı grubun askeri örgütlenme düzeyi ve buldukları ülkede denetim güçlerine ilişkindir. Buna göre başkaldıran silahlı kuvvetler sorumlu bir komutanın yetkisi altında bulunmalı, kuvvetler silahlı çatışma hukuku kurallarına uyulmasını sağlayabilecek durumda olmalı ve anılan gruplar silahlı çatışmanın cereyan ettiği devlet ülkesinin bir bölümünde sürekli ve düzenli askeri eylemler yapabilmesine olanak verecek bir denetime sahip olmalıdır⁶¹.

⁵⁸ PAZARCI, s. 545-546.

⁵⁹ TAŞDEMİR, *Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku*, s. 168.

⁶⁰ VITE, s. 78.

⁶¹ PAZARCI, s. 547.

2. Silahlı Çatışmalar Hukukuna İlişkin Temel Düzenlemeler

Silahlı çatışmalar hukuku, çatışmada yer almayan ya da artık yer almayan kişileri savaş zamanı korumayı ve savaş yöntem ve araçlarının kısıtlanmasını amaçlayan kurallar bütünü olarak tanımlanabilir⁶². Bir başka deyişle silahlı çatışma durumlarının etkilerini sınırlandırmak için savaşçı ya da sivillere yapılması gereken asgari muamele ve yardıma dair kuralları içeren hukuk dalıdır⁶³. Konuyla ilgili olarak, 1949 Cenevre Sözleşmelerinden bu yana, bireylere verilen önemin vurgulanması amacıyla, uluslararası silahlı çatışmalara ilişkin kurallar, uluslararası insancıl hukuk kuralları olarak da adlandırılmaktadır⁶⁴. Uluslararası silahlı çatışmalar hukuku kuralları Latince olarak, *jus in bello*⁶⁵ tabiriyle de ifade edilir. Silahlı çatışmalar hukuku kurallarının yürürlüğe girebilmesi her şeyden önce bir silahlı çatışmanın mevcudiyeti gerekmektedir⁶⁶.

Silahlı çatışma hukuku ve buna ilişkin teamül hukuku kuralları, La Haye'de düzenlenen 1899⁶⁷ ve 1907 Sözleşmelerindeki⁶⁸ kodifiye

⁶² Meltem SARİBEYOĞLU SKALAR, *Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması İçin Güvenli Bölgeler*, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl: 2014, Cilt: 9, Sayı: 123-124, s. 39.

⁶³ TÜTÜNCÜ, s. 53.

⁶⁴ PAZARCI, s. 530.

⁶⁵ Konuyla ilgili bir diğer Latince kavram olan *jus ad bellum*, savaş ya da kuvvet kullanma koşullarını düzenlerken; *jus in bello*, silahlı çatışmaya katılan tarafların çatışmayı nasıl yürüteceklerine ilişkin kuralları düzenler. Denis ALLAND, *Droit Internatioanl Public*, Presses Universitaires de France, Paris, 2000, s. 523; Robert KOLB/Richard HYDE, *An Introduction to the International Law of Armed Conflict*, Hart Publishing, Portland, 2008, s. 15; *International Humanitarian Law, Answers to Your Question*, ICRC Focus, Geneva, 2005, s. 8

⁶⁶ Shane DARCY, *Judges, Law and War: The Judicial Development of International Humanitarian Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2014, s. 83.

⁶⁷ *Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 29 July 1899.* <https://ihl.databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=CD0F6C83F96FB459C12563CD002D66A1&action=openDocument> Erişim Tarihi: 15.03.2017.

⁶⁸ *Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907.* <https://ihl.databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId>

çabalarının konusunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte 1874 tarihli Brüksel Konferansı'nın⁶⁹ sonuçlarıyla birlikte 1868 tarihli St. Petersburg Bildirisi⁷⁰ de anılması gereken metinler arasındadır. La Haye kurallarıyla özellikle savaşan tarafların çatışma esnasındaki hak ve yükümlülükleri düzenlenir ve uluslararası bir silahlı çatışmada düşmana zarar verecek araç ve yöntemlerin seçimine dair sınırlamalar getirilmektedir⁷¹. Günümüzde ise silahlı çatışmalar hukukunun temel belgeleri 12 Ağustos 1949 tarihini taşıyan dört adet Cenevre Sözleşmesi ve 8 Haziran 1977 tarihini taşıyan iki Ek Protokol'dür⁷². Ek Protokoller, çatışmalarda sivillere tanınan korumayı artırmakta ve savaş yöntem ve araçlarını sınırlandırmaktadır⁷³.

2.1. Uluslararası Hukuk Düzenlemelerine Göre Silahlı Çatışma Kuralları

Uluslararası hukukta silahlı çatışmaların yürütülmesine ilişkin olarak bir takım genel kurallar mevcuttur. Bu kurallar karada, havada ve denizlerdeki çatışmalarda uygulanacak ortak kurallardır.

Bu genel kuralların yanı sıra karada, havada ve denizlerdeki çatışmalara uygulanacak özel kurallar da mevcuttur. Genel kurallar, çatışmalara katılan kişiler, çatışma dışı kalacak kişiler, çatışmada uygulanacak yöntemler ve araçlar ve ayrıca çatışmalarda korunması gereken kişiler, mallar ve çevreye ilişkin genel kurallardır. Kurallara kısaca değinecek olursak, savaşçı sıfatının silahlı çatışma eylemine doğrudan katılma hak-

d=4D47F92DF3966A7EC12563CD002D6788&action=openDocument Erişim Tarihi: 15.03.2017.

⁶⁹ *Project of an International Declaration Concerning the Laws and Customs of War. Brussels, 27 August 1874.* <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/135> Erişim Tarihi: 15.03.2017

⁷⁰ *Declaration Renouncing the Use, in Time of War, of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight. Saint Petersburg, 29 November / 11 December 1868.* <https://ihldatabases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=568842C2B90F4A29C12563CD0051547C> Erişim Tarihi: 15.03.2017.

⁷¹ TÜTÜNCÜ, s. 4.

⁷² Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri için bkz. <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreaties1949.xsp> Erişim Tarihi: 15.03.2017.

⁷³ SARIBEYOĞLU, *Güvenli Bölgeler...*, s. 39.

kı olan kişiye ait olduğunu söyleyebiliriz⁷⁴. Bu sıfatın kara, hava ve deniz savaşlarında da değişmeyen bir sıfat olduğunu belirtmek gerekir.

Değnilmesi gereken bir diğer önemli kural, silahlı çatışmalar sırasında kullanılabilir silahlar ve izlenebilecek yöntemler hakkındaki düzenlemelerdir. 20. Yüzyıla kadar bu konuda herhangi bir sınırlamaya rastlanmamakla birlikte bu zamandan sonra askeri gereklilik ve insancıl düşünceler ön plana çıkmıştır. Bu konuda kabul edilen ana ilke, 1907 tarihli “*La Haye Kara Savaşları Kuralları Sözleşmesine Ek Yönetmeliğin*”⁷⁵ 22. Maddesinde yer verilen “*çatışanlar düşmana zarar verme araçlarının seçiminde sınırsız bir hakka sahip değildir*” şeklindeki ilkedir.

Bu ana ilkeyi doktrin, üç alt ilke şeklinde formüle etmektedir. Bunlar; çatışmalarda gereksiz acıların ve ölümlerin yasaklanması, çatışmalar sırasında güven suiistimali niteliğindeki faaliyetlerin yasaklanması ve çatışmalarda savaş dışı olan kişiler ile sivil yerlerin hedef alınmasının yasaklanmasıdır⁷⁶. Bununla birlikte uygulamada kabul edilen ve ayırt etme ilkesi olarak adlandırılan ilkeye göre, silahlı çatışmalar sırasında sadece askeri hedeflerin meşru hedef olacağını belirtmek gerekir⁷⁷. Ancak askeri gereklilikten kaynaklı olarak sivil hedeflere ya da sivillerin yoğun bulunduğu bölgelere saldırı düzenlenebileceği kabul edilse de bu saldırıdan umulan askeri sonuç ile yapılan eylem arasında bir orantılılık aranmaktadır. Bu ilke doktrinde orantılılık ilkesi şeklinde ifade edilir⁷⁸.

⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. PAZARCI, s. 572; Melike BATUR YAMANER, *Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması*, Arıkan Yayınları, 1. Bası, İstanbul, 2007, s. 51; TÜTÜNCÜ, s. 84, SOLIS, s. 188; Marco SASSOLI/Antoine A. BOUVIER, *How Does Law Protect in War? Volume I*, Second Edition, International Committee of the Red Cross, Geneva, 2006, s. 149.

⁷⁵ *Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907. Annex To The Convention: Regulations Respecting The Laws And Customs Of War On Land - Section I: Hostilities - Chapter I: Means Of Injuring The Enemy, Sieges, And Bombardments - Regulations: Art. 22.* <https://ihl.databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=56AA246EA8CFF07AC12563CD0051675A> Erişim Tarihi: 15.03.2017.

⁷⁶ PAZARCI, s. 578.

⁷⁷ BATUR YAMANER, s. 74.

⁷⁸ PAZARCI, s. 579.

2.2. Hastaneler, Tıbbi Birimler, Tıbbi Personel ve Tedavi Görenlere İlişkin Temel Düzenlemeler ve İstisnalar

2.2.1. Hastaneler ve Tıbbi Birimler

a. Hastaneler ve Tıbbi Birimlerin Korunması

Uluslararası silahlı çatışmalarda, Cenevre Sözleşmeleri ve uluslararası silahlı çatışmalar hukuku kuralları, çatışma bölgesindeki sağlık tesislerinin ve personellerinin korunması gerektiğini açıkça belirtmektedir. Silahlı çatışmalar hukukunun korunması kapsamına giren hastanelere saldırı meselesi, yalnızca yukarıda adı geçen olaylarda değil, Aralık 2008-Ocak 2009'da gerçekleşen Gazze saldırılarında da gündeme gelmiştir. Bu saldırılarda İsrail Ordusunun, İsrail'in yaralılarına müdahale etmek isteyen görevlilere engel olduğu, *Al-Quds* Hastanesi örneği başta olmak üzere bizzat hastaneleri ve sağlık görevlilerini hedef almak suretiyle söz konusu hükümleri açıkça ihlal ettiği BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından kabul edilen Goldstone Raporu ile tespit edilmiştir⁷⁹.

Tıbbi birimlerle ilgili olarak Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin çalışmalarına yansıyan yakın tarihli bazı olaylar mevcuttur. Bunlardan bazıları, 1996-1997 yıllarında cereyan eden 1. Kongo Savaşında, Lemara Hastanesine girilerek 30 hasta ve tıbbi personelin öldürülmesi; Somali'de yağma ve kovulma sonucunda tıbbi hizmetlerin aksaması ve beslenme sıkıntılarından kaynaklı olarak ortaya çıkan kıtlık ve sağlık sorunları; Afganistan Kandahar'da 2011 yılında bir ambulansın polis eğitim alanına düzenlenen intihar saldırısında kullanılması gibi olaylardır⁸⁰.

1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek I Numaralı Protokol'ün 8/e maddesi tıbbi birimleri şu şekilde tanımlamaktadır; “yaralı, hasta, deniz kazazedelerinin aranması, toplanması, nakledilmesi, teşhis ve tedavi edilmesi, ilkyardım müdahalesi de dahil olmak üzere ya da hastalıkların önlenmesi gibi sihi amaçlar için örgütlenmiş askeri ya da sivil kuruluşlar ve diğer birimler anlamına gelmektedir”. Bu terim hastaneler ve diğer benzeri birimle-

⁷⁹ **Ahmet Hamdi TOPAL**, “27 Aralık 2008- 18 Ocak 2009 Gazze Saldırısı ve Uluslararası Ceza Hukuku”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XII, Y. 2008, Sa. 1-2, s. 1099.

⁸⁰ **Fiona TERRY**, “Violence Against Health Care: Insights From Afghanistan, Somalia, And The Democratic Republic Of The Congo”, International Review of Red Cross, Volume 95 Number 889 Spring 2013, s. 28.

ri de kapsamaktadır. Askeri ya da sivil arasında bir ayırım yapılmadığı için, her iki türdeki sağlık tesisleri, koruma kapsamına girer⁸¹. Bu tanımın kapsamına giren yapılar veya tesisler, silahlı çatışma sırasında hedef alınmaları ve vurulmaları kesinlikle yasaklanmış olan yapılar ve tesislerdir⁸².

1949 tarihli I ve IV Numaralı Cenevre Sözleşmelerinde de bu konuya ilişkin hükümler kaleme alınmıştır. Kapsamı, 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek I Numaralı Protokol tarafından, sivil sähhi birimleri de içerecek şekilde genişletilmiştir. Bu genişleme, büyük ölçüde, asker ya da sivil birim ayırımı yapmadan genel olarak sähhi birimlerden söz eden, devletlerin uygulamalarıyla da desteklenmektedir⁸³. I Numaralı Cenevre Sözleşmesi'nin 19. Maddesi⁸⁴ ve sivil sähhi birimleri düzenleyen IV Numaralı Cenevre Sözleşmesi'nin 18. Maddesinde⁸⁵ de bu durum açıkça belirtilmiştir. Askeri tıbbi tesislerin korunması ve tesislere saygı

⁸¹ *Commentary Of 1987, Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)*, 8 June 1977. Para 369. <https://ihl.databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=73ED2A33F274494CC12563CD00430247> Erişim Tarihi: 15.03.2017.

⁸² PAZARCI, s. 590; Şener ÇELİK, “Suriye İç Savaşı’nda Silahlı Çatışma Hukuku İhlalleri”, İGÜSBD, Cilt: 1 Sayı: 2, Ekim 2014, s. 48; *Basic Rules of The Geneva Conventions and Their Additional Protocols*, Understanding Humanitarian Law, ICRC, Geneva, 2006, s. 16; SASSOLI/BOUVIER, s. 166.

⁸³ Jean-Marie HENCKAERTS/Louise DOSWALD-BECK, *Uluslararası İnsanlık Teamiil (Örf-Adet) Hukuku Cilt: 1: Kurallar*, Çev: A. Emre ÖKTEM/Melike BATUR YAMANER/Dolunay ÖZBEK/Bleda R. KURTDARCAN/Mehmet Cengiz UZUN/Abdullah KAYA, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 101.

⁸⁴ “Sağlık servisine bağlı sabit müesseseler ve seyyar sähhiye birlikleri hiçbir surette tecavüze maruz bırakılmayarak muhâripler tarafından hüremet görecek ve himaye olunacaklardır”. 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 9.

⁸⁵ “Yaralıları, hastaları, malulleri ve loğusa kadımları tedavi için teşkil edilen sivil hastaneler, hiçbir vechile taarruza uğrayamazlar. İhtilafa dahil taraflar her zaman bu hastanelere riayet ve bunları himaye edeceklerdir.

İhtilafa dahil taraflar, bütün sivil hastanelere, sivil hastane mahiyetlerini tevsik eden ve işgal ettikleri binaların, 19’uncu madde medlulünce onları himayeden mahrum bırakan maksatlarla kullanılmadıklarını tespit eden bir vesika vereceklerdir.

Sivil hastaneler, Devlet tarafından müsaade olunursa, seferi silahlı kuvvetlere mensup yaralı ve hastaların vaziyetini islaha mütedair 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesinin 38nci maddesinde derpiş edilen alameti farika ile belirtilecektir.

gösterilmesi, uluslararası silahlı çatışmalar hukukunun eski kurallarından biridir ve ilk olarak 1864 Cenevre Sözleşmesinde yer almıştır⁸⁶. Bu sözleşmede, yalnızca yaralı ve hastalar değil, tıbbi personel, tıbbi birimler ve tıbbi nakliye araçları da koruma altına alınmıştır⁸⁷.

Bu yapılar saldırıların hedefi olmamanın yanı sıra, tarafların koruma yükümlülüğünün olduğu yapılardır. Uluslararası Kızılhaç Komitesi, bu durumun negatif ve pozitif olmak üzere iki boyutu olduğunu belirtmektedir. Saldırıları hedef olunamaması durumu negatif bir dokunmama yükümlülüğünü taraflara yüklemektedir. Pozitif boyutu ise savaşanların bu tesisleri hedeflerden ayırmaları konusunda çaba göstermekle yükümlü olmalarıdır⁸⁸. Bu düzenlemeye paralel olarak 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek I Numaralı Protokol'ün 12. Maddesi⁸⁹ de benzer hükümler içermektedir. Uluslararası olmayan silahlı çatışmalar-

İhtilafa dahil taraflar, melhuz herhangi bir tecavüz hareketini bertaraf etmek üzere, sivil hastaneleri belirten işaretlerin düşmanın kara, hava ve deniz kuvvetlerince açıkça görülebilmesini teminen, askeri icapların müsaadesi nisbetinde, lüzumlu tedbirleri alacaklardır.

Askeri hedeflerin yakınlığı hastaneler için tehlike teşkil edeceğinden hastanelerin bu gibi hedeflerden imkan nispetinde uzakta bulunmasına itina gösterilmesi muvafık olur”.

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 127-128.

⁸⁶ Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Geneva, 12 August 1949 Commentary of 2016, para 1773. <https://ihl.databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=BBF9A4E655C90872C1257F7A0054937B> Erişim Tarihi: 17.03.2017.

⁸⁷ Alexander BREITEGGER, “The Legal Framework Applicable To Insecurity and Violence Affecting The Delivery Of Health Care In Armed Conflicts And Other Emergencies”, International Review of the Red Cross Volume 95 Number 889 Spring 2013, s. 91.

⁸⁸ Commentary IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, Ed: Jean s. PICTET, ICRC, Geneva, 1994, s. 147.

⁸⁹ “1. Sıhhi birimler her zaman saygı görmeli ve korunmalı ve saldırıya hedef olmamalıdır. 2. Fıkra I, aşağıdaki şartları yerine getirdikleri ölçüde sivil sıhhi birimlere de uygulanacaktır:

- a) Çatışmanın Taraflardan birine ait olmak,
- b) Çatışmanın Taraflardan birinin yetkili makamı tarafından tanınmış ve yetkilendirilmiş olmak; ya da
- c) Bu protokolün Madde 9, fıkra 2 sine ya da 1. Sözleşme'nin Madde 27 sine uygun olarak yetkilendirilmiş olmak”.

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 189.

ra ilişkin kuralları düzenleyen Ek II Numaralı Protokol'de de benzer hükümler yer almaktadır. Söz konusu Protokol'ün 11. Maddesi⁹⁰ tıbbi birimler ve tıbbi nakliye araçlarının her zaman korunacağını ve saldırı hedefi olamayacağını açıkça belirtir. Ancak söz konusu korumanın da sona erdiği durumlar vardır.

b. Hastanelerin ve Tıbbi Birimlerin Korumasının Sona Ermesi

Hastane ve tıbbi birimlerin korunmasının sona ermesiyle ilgili olarak Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokollerinde bir takım zarar verici hareketler ve zarar verici nitelikte olmayan hareketlerden bahsedilerek korumaya bir kapsam çizilmeye çalışılmıştır. Zarar verici nitelikte olmayan hareketlerin icra edilmesi, hastane ve tıbbi birimlere tanınan korumayı sona erdirmez.

1949 tarihli IV Numaralı Cenevre Sözleşmesinin 19/2 maddesinde hem de 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek I Numaralı Protokol'ün 13/2 maddesinde zarar verici nitelikte sayılmayacak hareketler belirtilmiştir. Buna göre; birim personelinin kendilerini ya da sorumlu oldukları yaralı ve hastaları savunmak için hafif bireysel silahlarla donatılmış olması, birimin bir gözcü, nöbetçi veya muhafız takımı tarafından korunması, birimde yaralı ve hastalardan alınan ve henüz yetkili makamlara teslim edilmemiş küçük silah ve cephanelerin bulunması, birimde tıbbi sebeplerden dolayı silahlı kuvvetler mensuplarının ya da diğer muhariplerin bulunması zararlı bir hareket olarak sayılmamaktadır. Dolayısıyla bu gerekçelere dayanarak hastanelerin ya da diğer sıhhi birimlerin korunmasının hukuken geçerliliğini yitirdiği iddia edilemeyecektir.

Korumanın sona ermesine ilişkin olarak ise I Numaralı Cenevre Sözleşmesi'nin 21. Maddesi⁹¹, IV Numaralı Cenevre Sözleşmesi'nin 19.

⁹⁰ "Tıbbi birimlere ve tıbbi nakliye araçlarına saygı gösterilecek ve bunlar her zaman korunacaktır ve saldırı hedefi olmayacaktır".

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 272.

⁹¹ "Sağlık servisine bağlı seyyar sıhhiye birlik ve müesseseleri ancak insani vazifeleri haricinde düşmana zarar verecek efalde bulunmak maksadıyla kullanıldıkları takdirde himaye edilmeyeceklerdir. Mahaza, bu himaye münasip hallerde makul bir mühlet ile yapılan ve neticesiz kalan bir ihtardan sonra kesilecektir".

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 9.

Maddesi⁹² ve Ek I Numaralı Protokol'ün 13. Maddesinin⁹³ göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda ise Ek II Numaralı Protokol'ün 11/2 maddesinin⁹⁴ dikkate alınması gerekmektedir. Bu maddelerden çıkan ortak sonuç, hastanelere tanınan korumanın, hastanenin insani görevler haricinde ve düşmana zarar verici hareketlerde buldukları takdirde sona ereceği yönündedir. Ancak bu korumanın sona ermesi gerektiği hallerde, makul bir süre tespit eden bir uyarının yapılması ve sonuçsuz kalması gerekmektedir⁹⁵.

2.2.2. Tıbbi Personelin ve Tedavi Görenlerin Korunması

a. Tıbbi Personelin Korunması

Tıbbi personel, tıbbi birimler ve tıbbi amaçlı taşıma hizmetleri bir bütün olarak tıbbi hizmetler şeklinde ifade edilir⁹⁶. Silahlı çatışmalar hukukunda bazı hedeflere saldırılması özel olarak yasaklanmıştır. Bu konudaki en eski kural sivillere saldırılmasının yasaklanmasıdır⁹⁷. Ancak, sivillere saldırılmasının bir uluslararası anlaşma ile doğrudan ve

⁹² “Hastanelere karşı gösterilmesi lazım gelen himaye, insani vazifeler haricinde ve düşmana zararlı hareketlerde bulunmak için kullanıldıkları takdirde, sakıt olur. Bununla beraber bu himaye münasip görülecek biçimle ahvalde, makul bir mühlet tesbit eden ve neticesiz kalan bir ihtardan sonra sakıt olacaktır.

Bu hastanelerde, yaralı veya hasta askerlerin tedavi edilmeleri veya bu askerlerden alınan ve henüz alakalı makamlara tevdi edilmemiş olan portatif silahların ve cephanelerin bulunması, zararlı bir hareket olarak telakki edilmeyecektir”.

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 126.

⁹³ “Sivil sıhhi birimlerin gerektirdiği koruma, bu birimler, insani işlevleri dışında, düşmanın zararına olan eylemler gerçekleştirmek için kullanılmadıkları sürece sona ermeyecektir. Ancak söz konusu koruma sadece, gerektiği hallerde makul bir süre tespit eden bir uyarının sonuçsuz kalmasının ardından sona erebilir”.

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 191.

⁹⁴ “2. Tıbbi birimlere ve tıbbi nakliye araçlarına sağlanan koruma, sadece kendi insancıl görevleri dışında düşmanca eylemlerde bulunulmak için kullanılması durumunda sona erebilir. Ancak koruma, koşulların elverdiği durumda makul bir süre sınırı koyan bir uyarının yapılması ve bu süre sonunda uyarının dikkate alınmaması durumunda kaldırılacaktır”.

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 272.

⁹⁵ Basic Rules of The Geneva Conventions and Their Additional Protocols, s. 16.

⁹⁶ François BOUCHET-SAULNIER, *İnsancıl Hukuk Sözlüğü*, Çev: Selahattin BAĞDATLI, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 281.

⁹⁷ PAZARCI, s. 596.

açıkça yasaklanması ilk kez, 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek I Numaralı Protokol'ün 51. Maddesinde yer almıştır⁹⁸.

Tıbbi personel terimi ise silahlı çatışmanın bir tarafınca sadece yaralıların, hastaların ve deniz kazazedelerinin aranması, tahliyesi, taşınması, ilk yardım dâhil olmak üzere teşhis ve tedavisi, ayrıca, hastalıkların önlenmesi, tıbbi birimlerin idaresi ya da tıbbi nakliye araçlarının işleyişi ya da idaresi ile görevlendirilen personeli işaret etmektedir⁹⁹. Bu tanımlar Ek I Numaralı Protokolün 8. Maddesinin c¹⁰⁰ ve e¹⁰¹ bentlerinde yer almaktadır.

Silahlı kuvvetlere bağlı olarak görevlendirilen tıbbi personelin korunması ise 1949 tarihli I Numaralı Cenevre Sözleşmesinin 24. Maddesinde¹⁰² hastane gemilerinde yer alan tıbbi personelin korunması ise

⁹⁸ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 214.

⁹⁹ HENCKAERTS/ DOSWALD-BECK, s. 90.

¹⁰⁰ "Sihhi Personel" çatışma Taraflarından biri tarafından, alt-fıkra (e) de sayılan sıhhi amaçlar için ya da sıhhi birimlerin idaresi için ya da sıhhi nakliyelerin yürütülmesi ve idaresi için münhasıran görevlendirilen kişiler anlamına gelmektedir. Bu görevlendirmeler sürekli ya da geçici olabilir. Bu terim aşağıdaki unsurları kapsar:

- i) Birinci ve İkinci Sözleşmelerde belirtilen ve sivil savunma örgütlerinde görevlendirilen kişiler dahil olmak üzere çatışmanın Taraflarından birinin sivil ya da askeri sıhhi personeli,
- ii) Bir çatışma tarafınca usulince tanınmış ve yetkilendirilmiş olan ulusal Kızıl Haç (Kızılay, Kızıl Aslan ve Güneş) Dernekleri ve diğer ulusal gönüllü yardım derneklerinin sıhhi personeli,
- iii) 9. maddenin 2. fıkrasında belirtilen sıhhi nakil birim ya da araçlarının sıhhi personeli" 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 185.

¹⁰¹ "Sihhi birimler", yaralı, hasta ve deniz kazazedelerinin aranması, toplanması, nakledilmesi, teşhis ve tedavi edilmesi -ilk yardım müdahalesi de dahil olmak üzere- ya da hastalıkların önlenmesi gibi sıhhi amaçlar için örgütlenmiş askeri ya da sivil kuruluşlar ve diğer birimler anlamına gelmektedir. Örnek vermek gerekirse bu terim, hastaneler ve diğer benzeri birimleri, kan nakli merkezlerini, önleyici tıp merkezlerini ve enstitülerini, sıhhi malzeme merkezlerini ve bu gibi birimlerin sıhhi depolarını ve ecza depolarını da kapsar. Sihhi birimler sabit ya da seyyar, sürekli ya da geçici olabilir". 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 186.

¹⁰² "Münhasıran hasta ve yaralıların araştırılması, kaldırılması, nakli, tedavisi veya hastalıkların önlenmesi ile vazifelendiren personel, sıhhiye birlik ve müesseseleri idaresi, personeli, silahlı kuvvetlere bağlı imam ve rahipler her zaman ve yerde himaye edilecek ve saygı göreceklidir". 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 10.

II numaralı Cenevre Sözleşmesinin 36. Maddesinde¹⁰³ kaleme alınmıştır. I Numaralı Ek Protokolün 15. Maddesiyle¹⁰⁴ de kapsamı askeri tıbbi personelden başka sivil tıbbi personeli de içine alacak şekilde genişlemiştir. Bu kişiler Protokol'de tanınan korumadan yararlanması için sadece tıbbi görev yapmak zorundadır. Görevlendirme sürekli ise, saygı ve koruma sürekli olarak geçerlidir. Tıbbi görevlendirme sadece geçici ise, saygı ve koruma sadece bu görevlendirme süresince geçerlidir.

Yalnızca çatışmanın tarafınca tıbbi görevle görevlendirilen tıbbi personel korunan statüden yararlanabilir. Bu kişiler savaş esiri statüsüne sahip değildir ancak savaş esiri korumasına ihtiyaç duydukları durumlarda, manevi ihtiyaçları ve sağlık durumları el verdiği ölçüde, savaş esirlerinin göreceği muamelelere tabi olmak üzere, alıkonabilirler¹⁰⁵. Bununla birlikte, esir düşen tıbbi personel, esir düşen savaşanlar için tıbbi görevine devam etmekteyse aynı korumadan yararlanacaktır. Ancak bu durum tıbbi personelin keyfi bir şekilde alıkonması anlamına gelmemektedir.

¹⁰³ "12 ve 13 ncü maddelerde yazılı şahısların tıbbi ve ruhani hizmetlerine tahsis edilmiş olup düşman eline düşen dini, tıbbi memurlarla hastane memurları hürmet ve himayeye mazhar olacaklardır; yaralıların ve hastaların tedavileri için lüzum olduğu müddetçe bu memurlar vazifelerine devam edeceklerdir. Bundan sonra, mezkur memurları elinde tutan başkumandan, imkan görür görmez kendilerini geri yollayacaktır. Memurlar gemiyi terkederlerken şahsi malları olan eşyayı alıp götürebileceklerdir".

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 37.

¹⁰⁴ "1. Sivil sıhhi personel saygı görecektir ve korunacaktır.

2. Gereklilik halinde, muharebe etkinlikleri nedeniyle sivil sıhhi hizmetlerin bozulup dağıldığı bir alandaki sivil sıhhi personele mümkün olan her türlü yardım sağlanacaktır.

3. İşgal Gücü işgal edilen topraklardaki sivil sıhhi personele, insancıl işlevlerini en iyi şekilde yerine getirmesini sağlamak için her türlü yardımı sağlayacaktır. İşgal Gücü, bu işlevlerin yerine getirilmesi sırasında bu personelden, tıbbi nedenler dışında, herhangi bir kişinin tedavisine öncelik vermesini isteyemez. Bu personel, insancıl misyonları ile bağdaşmayan görevleri yerine getirmeye mecbur edilemeyecektir.

4. Çatışmanın ilgili Tarafınca gerekli addedilen denetim ve güvenlik önlemleri saklı kalmak üzere, sivil sıhhi personel, hizmetlerinin zaruri olduğu bütün yerlere giriş hakkına sahip olacaktır.

5. Sivil dini personel saygı görecektir ve korunacaktır. Sözleşmelerin ve işbu Protokolün sivil sıhhi personelin korunması ve teşhisine ilişkin hükümleri dini personele de aynı şekilde uygulanır".

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 191.

¹⁰⁵ SASSOLI/BOUVIER, s. 163.

Harp esirlerinin sayısı, tıbbi ihtiyaçları ve sağlık durumlarına bakılarak bu kişilere olan ihtiyaç nispetinde alıkonabilirler. Geri verilme- yen tıbbi personel harp esiri sayılmaz ancak I Numaralı Cenevre Sözleşmesinin 28. Maddesine göre¹⁰⁶, Cenevre Sözleşmelerinin harp esirlerine ilişkin bütün hükümlerinden istifade ederler. Tıbbi görev yapan diğer kişiler, çatışmaya doğrudan katılmadıkları sürece, saldırılara karşı sivil olarak korumadan yararlanırlar. Bu kişiler tıbbi personel kapsamına dâhil değildir ve bu nedenle ayırt edici simgeleri kullanamazlar¹⁰⁷.

Tıbbi personelin korunmasının sona ermesine ilişkin olarak ise, tıbbi birimlere ilişkin hükümler kıyas yoluyla uygulanır. Dolayısıyla yukarıda anlatılan, tıbbi birimlerin korunmasının sona ermesine ilişkin hükümler, tıbbi personele de uygulanabilir¹⁰⁸. Bunlardan en önemlisi, tıbbi personelin çatışmalara doğrudan katılmasıdır. Ancak, ne yaralı ve hasta düşman askerlerini tedavi etmek ya da düşman askeri üniformasını giymek tek başına düşmanca eylem olarak değerlendirilmez. Bu duruma ek olarak, tıbbi personelin kendilerini ya da hastaları koruyabilmek için taşınabilir silahlar ile donatılması ve silahların bu amaçla kullanılması, korumanın kaybı sonucunu doğurmaz¹⁰⁹.

b. Tedavi Görenlerin Korunması

1977 Cenevre Sözleşmelerine Ek I Numaralı Protokol'ün 8/a maddesine¹¹⁰ göre, “‘‘Yaralılar’’ ve ‘‘Hastalar’’; travma, hastalık ya da diğer bedensel ya da akli rahatsızlıklar ya da sakatlıklar nedeniyle, tıbbi yardım ya da bakıma muhtaç olan ve herhangi bir muhasamat eyleminden kaçman asker ya da siviller anlamına gelir. Bu terimler aynı zamanda doğum olaylarını, yeni doğmuş bebekleri ve sakatlar ile hamile kadınlar gibi acil tıbbi yardıma

¹⁰⁶ “‘‘24 ve 26’ncı maddelerde tayin edilen personel muhasım tarafın eline düşerse ancak harp esirlerinin adedi, manevi ihtiyaçları ve sağlık durumlarının gerektirdiği ölçüde alıkonabilecektir. Bu suretle geri verilmiyen personel mensupları harp esiri sayılmamakla beraber harp esirlerinin göreceği muameleye dair olan 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesinin bütün hükümlerinden istifade edeceklerdir’’.

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 12.

¹⁰⁷ HENCKAERTS/ DOSWALD-BECK, s. 90.

¹⁰⁸ HENCKAERTS/ DOSWALD-BECK, s. 93.

¹⁰⁹ HENCKAERTS/ DOSWALD-BECK, s. 93

¹¹⁰ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 184.

ya da bakıma ihtiyaç duyabilecek ve herhangi bir muhasamat eyleminden kaçınan diğer kişileri de kapsamaktadır”.

Savaş zamanı hasta ve yaralılara bakım sağlanması dini, ahlaki ve insani düşüncelerin bir yansımasıdır¹¹¹. Savaş zamanında hasta ve yaralıların korunmasından anlaşılması gereken ise, bakıma muhtaç sivil ve asker bütün kişilerdir. Hasta ve yaralılara ilişkin ilk göze çarpan düzenleme 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. Maddesidir¹¹². Söz konusu madde, uluslararası olmayan silahlı çatışmalara ilişkin olarak düzenlenmiş olsa da, hasta ve yaralılara her koşulda gösterilen önemi vurgulaması bakımından önemlidir. Bir diğer düzenleme ise 1949 tarihli I Numaralı Cenevre Sözleşmesinin 12. Maddesidir¹¹³. Bu maddeye göre, silahlı kuvvetler mensupları ve aynı Sözleşmenin 13. Maddesinde yer verilen kişilerden yaralı veya hasta olanlar da korumadan yararlanırlar. Bu kişiler, kendilerini elinde bulunduran devlet tarafından insanîyetle muamele görmek ve tedavi edilmek zorundadır.

I Numaralı Sözleşmenin 35. Maddesi, bu korumanın nakil esnasında da uygulanacağını hükme bağlamıştır¹¹⁴. 1949 tarihli IV Numaralı Cenevre Sözleşmesi savaş zamanı sivillerin korunmasına ait hüküm-

¹¹¹ Şule ÖZSOY, “İnsancıl Hukukun Gelişimi”, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt: 19- 20, 1997-1998, s. 114.

¹¹² “Milletlerarası mahiyette olmayan bir silahlı anlaşmazlığın Yüksek Akit Taraflardan birinin toprakları üzerinde çıkması halinde, anlaşmazlığa taraf teşkil edenlerden her biri, en az olarak, aşağıdaki hükümleri uygulamakla mükellef olacaktır:

1. Muhasamata doğrudan doğruya iştirak etmeyen kimseler, silahlarını terkedenler ve hastalık, yaralılık, mevküflük veya herhangi bir sebeple muharebe dışı kalanlar, ırk, renk, din ve akide, cinsiyet, doğum ve servet veya buna benzer herhangi bir kasta dayanan ve aleyhte görülen hiçbir tefrik yapılmadan insani surette muamele göreceklendir.

2. Yaralı ve hastalar toplanacak ve tedavi edilecektir”.

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 2.

¹¹³ “Silahlı kuvvetler mensupları ve 13 nci maddede sayılan diğer şahıslardan yaralı veya hasta olanlar her halişkârda saygı göreceklendir ve korunacaklardır”.

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 5.

¹¹⁴ “Hasta ve yaralı veya sıhhi malzeme nakliyatı seyyar sıhhi birlikler gibi saygı ve himaye görecektir. Bu nakliyat veya taşıtlar muhasım tarafın eline düştüğü takdirde, hasta ve yaralıların durumu muhasım tarafça sağlanmak şartıyla harp kanunlarına tabi tutulacaktır”.

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 14.

ler içermektedir¹¹⁵. IV Numaralı Cenevre Sözleşmesinin 16. Maddesi¹¹⁶ bu konuda bir düzenleme getirmektedir. Bu düzenlemeye göre yaralı ve hastalar, maluller ve gebe kadınlar özel bir korumaya sahip olacaktır.

1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokollerin de konuya ilişkin birtakım düzenlemeleri mevcuttur. I Numaralı Ek Protokol'ün 10. maddesi¹¹⁷ önceki düzenlemelere paralel şekilde yaralı ve hastaların korunmasını düzenlemektedir. Kapsam olarak uluslararası olmayan silahlı çatışmaları düzenleyen Ek II Numaralı Protokol'ün 7. Maddesi¹¹⁸ de önceki hükümlerle benzer bir koruma getirmektedir.

3. İhlalin Yaptırımı

Hiç şüphesiz hastane gibi tıbbi tesislere, tıbbi personele ve burada tedavi görenlere karşı saldırıda bulunmak yukarıda bahsedilen Cenevre Sözleşmeleri düzenlemelerine aykırılık teşkil etmektedir. Bu tür ihlaller, söz konusu fiilleri işleyen veya bu durumda payı olan devletlerin

¹¹⁵ Aynı sözleşmede yer alan, çocukların korunmasına ilişkin hükümler için bkz. **Meltem SARİBEYOĞLU**, *Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunda Çocukların Korunmasına İlişkin Düzenlemeler*, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl: 2007, Sayı: 1, s. 223.

¹¹⁶ “Yaralılar ve hastalar, maluller ve gebe kadınlar hususi bir himayeye ve saygıya mazhar olacaklardır.

Askeri icapların müsaadesi nispetinde, ihtilafa dahil herhangi bir taraf, ölümlerin veya yaralıların araştırılması, kazazedelere ve vahim tehlikeye maruz diğer şahıslara yardım edilmesi ve binaların yağmalara ve fena muamelelere karşı himaye olunması için alınan tedbirleri terviç ve iltizam edecektir”.

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 127.

¹¹⁷ “1. Hangi tarafa mensup olursa olsun, tüm yaralılar, hastalar ve deniz kazazedeleri saygı görecektir ve korunacaktır.

2. Her şart altında, bu kişilere insanca muamele edilecek ve bu kişiler imkanlar ölçüsünde ve mümkün olan en kısa zamanda, durumlarının gerektirdiği tıbbi bakım ve ilgiyi görecektir. Bu kişiler arasında, tıbbi ölçütlere dayanan ayrımlar dışında hiçbir ayırım gözetilmeyecektir”.

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 187.

¹¹⁸ “1. Silahlı çatışmada yer almış olsun olmasın bütün yaralılar, hastalar ve deniz kazazedelerine saygı gösterilecek ve bunlar koruma altına alınacaktır.

2. Bu kişiler her koşulda insanca muamele görecektir ve imkanlar elverdiğince mümkün olan en kısa sürede durumlarının gerektirdiği tıbbi bakım altına alınacaktır. Bu kişiler arasında tıbbi kriterler dışında hiçbir şekilde ayırım yapılmayacaktır”.

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s. 271.

sorumluluğuna gidilmesine sebep olduğu gibi; söz konusu fiilleri işleyen gerçek kişilerin de savaş suçu bağlamında cezai sorumluluklarının doğmasına neden olur. Bu tür ihlallerle mücadele etmek adına söz konusu fiillerin soruşturulması ve sorumluların yargı önüne çıkartılarak yargılanması uluslararası hukuk açısından bir zorunluluktur. Burada sorumluluk açısından devletlerin ve bireylerin sorumluluğu hususu ayrı değerlendirilmektedir.

3.1. Devletlerin İhlalden Dolayı Sorumluluğu

Uluslararası hukukta devletin sorumluluğu konusuna ilişkin kurallar genellikle örf ve adet kuralı niteliğindeki kurallardır¹¹⁹. Bu kuralların kodifikasyon çalışmaları sonucunda BM Uluslararası Hukuk Komisyonu ortaya bir sözleşme tasarısı çıkartmıştır¹²⁰. Uluslararası silahlı çatışmalar hukukunun çiğnenmesi, faillerin sorumluluğunu gerektirir. Eğer ihlali gerçekleştiren devletse, devletin sorumluluğu gündeme gelir.

Devletin, uluslararası silahlı çatışmalar hukuku kurallarının ihlalden dolayı sorumlu olması, köklü bir örf ve adet kuralıdır¹²¹. Gözden kaçmaması gereken bir nokta, hastanelere, tıbbi personele ya da tedavi görenlere yönecek saldırıların bireyler tarafından gerçekleştirildiğidir. İhlali gerçekleştiren bireyler, devleti adına onun bir organı olarak hareket ediyorsa ya da görevleri vesilesiyle bu ihlalleri gerçekleştirmişse devletin sorumluluğu söz konusudur. Özellikle yaralılar, hastalar ve tıbbi personele karşı zararlar karşılıklı önlemlerin devletin sorumluluğunu doğurduğu kabul edilmektedir¹²².

Uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda ise devletin ve hükümet karşıtı kuvvetlerin eylemleri arasında bir ayrıma gidilir. Devlet, yabancılara yönelik ihlallerle ilgili olarak kendi eylemlerinden sorumludur ancak hükümet karşıtı kuvvetin verdiği zararlar kural olarak devletin so-

¹¹⁹ **Kenan DÜLGER**, *Devletin Uluslararası İnsancıl Hukukun İhlalinden Doğan Sorumluluğu*, Beta Yayınları, İstanbul, 2015, s. 45.

¹²⁰ Tasarı metninin çevirisi için bkz. **Hakkı Hakan ERKİNER**, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2010, s. 308-327.

¹²¹ **DÜLGER**, s. 111.

¹²² **PAZARCI**, s. 647, 650.

rumluluğunda değildir. Hükümet dışı kuvvetlerin başarılı olarak hükümeti ele geçirmeleri halinde ise devletin sorumluluğu gündeme gelir¹²³.

Devletin sorumluluğu hususu, uluslararası hukukun genel kuraları çerçevesinde gerçekleştirilir. Zaman zaman BM Güvenlik Konseyi de devletleri çeşitli ihlallerden dolayı sorumlu tutma yoluna gitmektedir. Örneğin Güvenlik Konseyi 674¹²⁴ ve 687¹²⁵ numaralı kararlarıyla, Irak'ı, Kuveyt'e gerçekleştirdiği saldırılardan dolayı sorumlu tutmuş ve zararın tazmini için bir tazmin komisyonu kurmuştur¹²⁶. Sorumlu olan devletin, onarım yükümlülüğü başka biçimlerde de ortaya çıkabilmektedir. Öncelikle mümkün ise eski hale iade imkanları araştırılmalıdır. Eski hale iade, BM Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun devletin sorumluluğu üzerine maddeler projesinin 35. Maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre, devlet, ihlalden önceki halin yeniden tesis edilmesini sağlamak için eski hale iadeyi gerçekleştirmekle yükümlüdür¹²⁷. Eski hale iadenin mümkün olmaması durumunda tazminat yükümlülüğü devreye girer. Bu husus da BM Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun devletin sorumluluğu üzerine maddeler projesinin 36. Maddesinde düzenlenmektedir¹²⁸. Tazminatın da zararı gidermemesi halinde ise manevi olarak tatmin kurumu devreye girer¹²⁹. Tarziye adı verilen bu kurum, eski hale iade ve tazminat ile onarılamayan zararlar ölçüsünde uygulanır. Tarziye, aynı projenin 37. Maddesinde yer almaktadır. Tarziye, ihlalin kabul edilmesi, üzüntünün bildirilmesi ya da resmi yollarla özür dilenmesi gibi biçimlerde olabilir¹³⁰.

Uygulamada devletler arasında bu durum genellikle, silahlı çatışmaların sona ermesinden sonra yapılan barış antlaşmalarına konan hükümlerle ya da zarar verilen tarafsız devletin yurttaşlarının zararlar-

¹²³ PAZARCI, s. 651.

¹²⁴ UNSC Res 674 (29 October 1990) UN Doc S/RES/674 [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/674\(1990\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/674(1990)) Erişim Tarihi: 30.03.2017.

¹²⁵ UNSC Res 687 (3 April 1991) UN Doc S/RES/687 [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/687\(1991\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/687(1991)) Erişim Tarihi: 30.03.2017.

¹²⁶ SUR, s. 294.

¹²⁷ ERKİNER, s. 201.

¹²⁸ ERKİNER, s. 205.

¹²⁹ DÜLGER, s. 239.

¹³⁰ ERKİNER, s. 214.

rını tespit amacıyla kurulan hakemlik mahkemelerinin tavsiyeleriyle giderilmektedir¹³¹.

3.2. Bireylerin İhlalden Dolayı Sorumluluğu

Devletin sorumluluğunun uluslararası hukuku uygulanabilir kılmadığı noktada bireylerin sorumluluğunun da gündeme gelmesi bir zorunluluktur. Yukarıda bahsedilen, devlete yönelebilecek yaptırımlar, tarihsel tecrübelerle bakıldığında caydırıcı olmaktan uzaktır. Bu sebepten dolayı, uluslararası ceza hukuku düzenlemeleri, bireylerin sorumlu tutulduğu bir alandır ve bu yönüyle devlete bütün olarak yüklenen sorumluluğun bir istisnasını oluşturur¹³².

Uluslararası alanda bireysel cezai sorumluluk kavramı, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Versailles Anlaşması ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında II. Wilhelm davasıyla kabul edilmesine rağmen kavramın gelişmesi Nuremberg Yargılamaları ile başlamıştır¹³³. Savaş suçlarının failleri, uluslararası hukukta yalnızca gerçek kişiler olabilir. Faillerin devlet görevlisi olup olmamalarının cezai sorumluluğa etkisi yoktur¹³⁴. Söz konusu ihlallerin yargılanması konusunda ise Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) Roma Statüsünün 8. Maddesi gereği, savaş suçlarının büyük bir bölümünün yargılanması için yetkili kılınmaktadır¹³⁵. UCM'nin Cenevre Sözleşmelerinin ağır ihlali ve savaş suçları şeklinde bir ayrımına gittiğini görmekteyiz. Ancak savaş suçları kavramı aslında bu iki kategoriye de içine almaktadır¹³⁶.

Savaş suçları başlığını taşıyan 8/2 Maddesinin, (b) bendinin (ix) alt bendinde yer alan “askeri amaçlı olmaması koşuluyla dini, eğitim, sanat, bilim veya hayır amaçlı kullanılan binalara, hastanelere ve hasta ve ya-

¹³¹ PAZARCI, s. 650.

¹³² Cansu KOÇ, *Roma Statüsü Bağlamında İnsanlığa Karşı Suçlarda Devlet Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s. 171.

¹³³ E. Van SLIEDGERT, *The Criminal Responsibility of Individuals for Violations of International Humanitarian Law*, T. M. C. Asser Press, The Hague, 2003, s. 38.

¹³⁴ PAZARCI, s. 663.

¹³⁵ Günal KURŞUN, *101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi*, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Ankara, 2011, s. 21.

¹³⁶ Yusuf AKSAR, *Evensel Yargı Kuruluşları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 145.

*ralıların toplandığı yerlere bilerek saldırı düzenlenmesi*¹³⁷ hükmü söz konusu fiilin bir savaş suçu olduğunu göstermektedir¹³⁸. Bununla birlikte 8/2 (b) bendinin (xxiv) alt bendine göre, “uluslararası hukuka uygun olarak Cenevre Sözleşmelerince öngörülen ayırt edici işaretler kullanan personele yönelik bilinçli saldırılarda bulunmak”¹³⁹ uluslararası silahlı çatışmalarda bir savaş suçu oluşturmaktadır. Bu savaş suçu Cenevre Sözleşmelerince öngörülen ayırt edici işaretleri kullanma hakkına sahip olduğu için, tıbbi personeli de kapsamaktadır¹⁴⁰. Söz konusu koruma, özel olarak korunan, tıbbi birimler ve tıbbi nakliye birimleri, Kızıl Ay, Kızılhaç, Kızıl Aslan gibi insancıl organizasyonları da kapsamaktadır¹⁴¹.

Uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda savaş suçları UCM Statüsünün 8/2 Maddesinin c ve e bendinde düzenlenmektedir¹⁴². Bu maddenin¹⁴³ (ii) alt bendine göre, “ayırt edici amblemleri kullanan personele, malzemeye, tıbbi birimlere ve ulaşımı bilerek saldırı düzenlenmesi”, ve (iv) alt bendine göre de “askeri amaçlı olmaması koşuluyla dini, eğitim, sanat, bilim veya hayır amaçlarıyla kullanılan binalara, tarihi eserlere, hastanelere ve hasta ve yaralıların toplandığı yerlere bilerek saldırı düzenlenmesi” savaş suçu olarak düzenlenmiştir.

UCM’nin savaş suçlarına vereceği ceza ise UCM Roma Statüsü’nün 77 ve 78. Maddelerinde¹⁴⁴ düzenlenmiştir. Hapis cezasına

¹³⁷ Uluslararası Ceza Divanı Roma Statüsü Türkçe tercümesi için bkzn. https://www.tbmm.gov.tr/komision/insanhaklari/pdf02/belge_cezadivani_b2.pdf Erişim Tarihi: 15.03.2017.

¹³⁸ Bu hükme paralel olarak, 8. Maddenin (e) bendinde de aynı düzenleme yer almış ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda da bu durumun savaş suçu kapsamına girdiği belirtilmiştir. **Ersan ŞEN**, *Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 98.

¹³⁹ Uluslararası Ceza Divanı Roma Statüsü. https://www.tbmm.gov.tr/komision/insanhaklari/pdf02/belge_cezadivani_b2.pdf Erişim Tarihi: 15.03.2017.

¹⁴⁰ **HENCKAERTS/DOSWALD-BECK**, s. 88.

¹⁴¹ **Antonio CASSESE**, *International Criminal Law*, Second Edition, Oxford University Press, New York, 2008, s. 92.

¹⁴² **SLIEDGERT**, s. 36.

¹⁴³ Uluslararası Ceza Divanı Roma Statüsü. https://www.tbmm.gov.tr/komision/insanhaklari/pdf02/belge_cezadivani_b2.pdf Erişim Tarihi: 15.03.2017.

¹⁴⁴ Madde metni için bkzn. https://www.tbmm.gov.tr/komision/insanhaklari/pdf02/belge_cezadivani_b6-7.pdf Erişim Tarihi: 30.03.2017.

ek olarak, para cezası veya suçtan kaynaklanan mal, varlık ve kazançlara el konulması da öngörülmüştür¹⁴⁵.

Söz konusu sorumluluğa ek olarak, sorumlular hakkında iç hukuk düzeyinde silahlı çatışmanın tarafı olan devletler veya evrensel yargı yetkisi çerçevesinde herhangi bir devlet tarafından yargılama süreci başlatılabileceği gibi sorumluların uluslararası düzeyde yargılanmasına yönelik ad hoc bir mahkeme kurulması da mevcut seçenekler arasında yer almaktadır¹⁴⁶.

SONUÇ

Hastaneler, diğer tıbbi birimler, tıbbi personel ve tedavi görenler, uluslararası silahlı çatışmalar hukukunun özel bir şekilde koruduğu kategoride yer almaktadır. Bu yapılara ve kişilere, çatışma esnasında bilerek saldırmak söz konusu düzenlemelerle yasaklanmış ve yaptırıma bağlanmıştır. Bununla birlikte, çatışma taraflarına bu yapı ve kişileri koruma yükümlülüğü getirerek hem negatif hem de pozitif bir yükümlülükle söz konusu koruma sağlanmaya çalışılmıştır.

Günümüze kadar gelen silahlı çatışmalarda söz konusu ihlaller masum siviller ya da çatışma dışı kalmış kişilere telafisi mümkün olmayacak zararlar vermektedirler. Dolayısıyla, silahlı çatışmaların en temel ilkesi ve ortaya çıkış amacı sayılabilecek, çatışmanın etkilerinin minimuma indirgenmesi amacının tekrar hatırlanması ve uluslararası alanda söz konusu ihlalleri yaptırıma bağlamakla görevli bir yargı kurumu olan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin daha aktif bir rol izleyerek silahlı çatışmalar hukuku kurallarının uygulanmasını sağlaması gerekmektedir.

Günümüzde hala süregelen ve bu yüzden yargı önüne gelmesi zaman alacak olan ihlaller için ise; uluslararası barışı sürekli kılmak amacıyla oluşturulan BM Güvenlik Konseyi'nin mevcut silahlı çatışmalara, silahlı çatışmalar hukuku kurallarının tam olarak uygulanması yönünde etki etmesi de bir seçenek olarak düşünülmelidir.

¹⁴⁵ CASSESE, s. 422.

¹⁴⁶ TOPAL, s. 1112.

KAYNAKÇA

- 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, **Yay. Haz.: Melike BATUR YAMANER/A. Emre ÖKTEM/Bleda KURTDARCAN/Mehmet C. UZUN**, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- ACER, Yücel/KAYA, İbrahim**, *Uluslararası Hukuk*, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- AKSAR, Yusuf**, *Evrensel Yargı Kuruluşları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007.
- AKSAR, Yusuf**, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, 1. Basım, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013.
- ALLAND, Denis**, *Droit International Public*, Presses Universitaires de France, Paris, 2000.
- Basic Rules of The Geneva Conventions and Their Additional Protocols, Understanding Humanitarian Law*, ICRC, Geneva, 2006.
- BATUR YAMANER, Melike**, *Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması*, Arıkan Yayınları, 1. Bası, İstanbul, 2007.
- BREITEGGER, Alexander**, “The Legal Framework Applicable To Insecurity and Violence Affecting The Delivery Of Health Care In Armed Conflicts And Other Emergencies”, *International Review of the Red Cross* Volume 95 Number 889 Spring 2013.
- BROWNLIE, Ian**, *Principles of Public International Law*, Sixth Edition, Oxford University Press, New York, 2003.
- CASSESE, Antonio**, *International Criminal Law*, Second Edition, Oxford University Press, New York, 2008.
- Commentary IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War*, **Ed: Jean s. PICTET**, ICRC, Geneva, 1994.
- CULLEN, Anthony**, *The Concept of Non-International Armed Conflict in International Humanitarian Law*, Cambridge University Press, New York, 2010.
- ÇELİK, Şener**, “Suriye İç Savaşı’nda Silahlı Çatışma Hukuku İhlalleri”, *İGÜSBD*, Cilt: 1 Sayı: 2, Ekim 2014.
- DAILLIER, Patrick /PELLET, Alain**, *Droit International Public*, 7eme Édition, L. G. D. J., Paris, 2002.
- DARCY, Shane**, *Judges, Law and War: The Judicial Development of International Humanitarian Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2014.
- DUPUY, Pierre-Marie**, *Droit International Public*, 8eme Édition, Éditions Dalloz, Paris, 2006.
- DÜLGER, Kenan**, *Devletin Uluslararası İnsancıl Hukukun İhlalinden Doğan Sorumluluğu*, Beta Yayınları, İstanbul, 2015.
- ERKİNER, Hakkı Hakan**, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2010.

- GRAY, Christine**, *International Law and the Use of Force*, Third Edition, Oxford University Press, New York, 2008.
- GREENWOOD, Christopher**, “The Law Of War (International Humanitarian Law)” in, “International Law”, Ed: **Malcolm D. EVANS**, First Edition, Oxford University Press, New York, 2003.
- GREENWOOD, Christopher**, “Scope of Application of Humanitarian Law, in The Handbook of International Humanitarian Law”, Ed: **Dieter FLECK**, Second Edition, Oxford University Press, New York, 2008.
- GROTIUS, Hugo**, *Savaş ve Barış Hukuku (De Iure Belli Ac Pacis)*, Çev: Seha L. MERAY, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 222-204, Ankara, 1967.
- HENCKAERTS, Jean-Marie/DOSWALD-BECK, Louise**, *Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku Cilt: 1: Kurallar*, Çev: **A. Emre ÖKTEM/Melike BATUR YAMANER/Dolunay ÖZBEK/Bleda R. KURTDARCAN/Mehmet Cengiz UZUN/Abdullah KAYA**, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2005.
- International Humanitarian Law, Answers to Your Question*, ICRC Focus, Geneva, 2005.
- KOÇ, Cansu**, *Roma Statüsü Bağlamında İnsanlığa Karşı Suçlarda Devlet Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.
- KOLB, Robert/ HYDE, Richard**, *An Introduction to the International Law of Armed Conflict*, Hart Publishing, Portland, 2008.
- KURŞUN, Günel**, *101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi*, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Ankara, 2011.
- OPPENHEIM, Lassa**, *International Law: A Treatise Vol II War and Neutrality*, Ed: **Ronald F. ROXBURGH**, 3rd Edition, Longmans, Green and Co, London-New York, 2006.
- ÖZSOY, Şule**, “İnsancıl Hukukun Gelişimi”, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt: 19- 20, 1997-1998.
- PAZARCI, Hüseyin**, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016.
- SARIBEYOĞLU SKALAR, Meltem**, *Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması İçin Güvenli Bölgeler*, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl: 2014, Cilt: 9, Sayı: 123-124.
- SARIBEYOĞLU, Meltem**, *Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunda Çocukların Korunmasına İlişkin Düzenlemeler*, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl: 2007, Sayı: 1.
- SASSOLI, Marco/ BOUVIER, Antoine A.**, *How Does Law Protect in War? Volume I*, Second Edition, International Committee of the Red Cross, Geneva, 2006.

- SENCER, Muzaffer**, İnsan Hakları ve Savaş, İnsan Hakları Yıllığı Dergisi, TODAİE, Sayı: 12/1, 1990.
- SHAW, Malcolm Nathan**, *International Law*, 6th Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.
- SLIEDGERT, E. Van**, *The Criminal Responsibility of Individuals for Violations of International Humanitarian Law*, T. M. C. Asser Press, The Hague, 2003.
- SOLIS, Gary D.**, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*, Cambridge University Press, New York, 2010.
- SUR, Melda**, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 10. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 2016.
- TARHANLI, Turgut**, “Kuvvet Kullanma, Meşruiyet ve Hukuk”, Anayasa Yargısı Dergisi Cilt: 20, Ankara, 2003.
- TAŞDEMİR, Fatma**, “Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı”, Uluslararası Hukuk ve Politika Cilt 2, No. 5, 2006.
- TAŞDEMİR, Fatma**, *Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009.
- TERRY, Fiona**, “Violence Against Health Care: Insights From Afghanistan, Somalia, And The Democratic Republic Of The Congo”, International Review of Red Cross, Volume 95 Number 889 Spring 2013.
- TOPAL, Ahmet Hamdi**, “27 Aralık 2008- 18 Ocak 2009 Gazze Saldırısı ve Uluslararası Ceza Hukuku”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XII, Y. 2008, Sa. 1-2.
- TÜTÜNCÜ, Ayşe Nur**, *İnsancıl Hukuka Giriş*, Beta Yayınları, 1. Bası, İstanbul, 2006.
- VITE, Sylvain**, “Typology Of Armed Conflicts in International Humanitarian Law: Legal Concepts And Actual Situations”, International Review of the Red Cross, Vol: 91, Num: 873, Mart, 2009.